

Flos sanctorum. La *legenda aurea* en català

Marinela Garcia Sempere, Antoni Mas i Miralles, Joan M. Perujo Melgar (ed.) *Flos sanctorum o vides dels sants pares* (vol. I-1 i I-2), Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2022, 304 i 300 p., ISBN 978-84-9191-211-8 (volum I-1), ISBN 978-84-9191-215-6 (volum I-2).

Lector apassionat de fulls dels goigs, de vides de sants, d'actes dels màrtirs, també com a investigador vinculat a l'estudi del teatre hagiogràfic i passionalístic català i rossellonès, em cal saludar amb fervor l'aparició dels dos primers volums de l'edició crítica dels *Flos sanctorum* o vides dels sants pares (vol. I-1 i I-2) editats per Marinela Garcia Sempere, Antoni Mas i Miralles, Joan M. Perujo Melgar amb notable pulcritud, amb un aparat crític, bibliogràfic i de notes detalladíssim. Fins ara ens havíem de refiar de l'edició de *Les Vides de sants rosselloneses*, un text del segle XIII, adaptació al català de la *Llegenda àuria* (1977) publicada, en una edició ja introbable, per Charlotte S. Maneikis Kniazze (editora), Edward J. Neugaard (editor) i Joan Coromines (Barcelona, Fundació Vives i Casajuana). També havíem consultat l'edició privada, no venal, treballada pel caputxí Nolasc de Molar (1996) (Nolasc Rebull), editada a Olot, a partir del ms. 174 de l'Arxiu Episcopal de Vic, que, per cert, encara es pot trobar amb recomanació al convent de Caputxins de la Diagonal de Barcelona. L'any 2003 Curt Wittlin a «Manuscrits i edicions de la *Legenda aurea* rossellonesa-catalana» (*Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* XLVI, Barcelona, PAM, p. 123-145) ja va posar en relleu que aquests textos eren una font importantíssima d'estudi per a la litúrgia, la lexicologia i la dialectologia catalanes. Cal explorar-los a consciència. L'any 1996, qui signa aquesta ressenya va trobar a l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany el fragment més antic d'una passió llatina de Sant Jordi conservada a Catalunya. Fou editat amb col·laboració de Narcís Figueras Capdevila el 1997: «Una passió de Sant Jordi del segle XII» (*Revista de Catalunya*, Barcelona, núm. 118, p. 69-79).

L'obra del frare dominic Jacobus de Voragine (1226/1230-1298) va circular manuscrita arreu d'Europa i fou traduïda a diverses llengües entre les quals hi havia el català. En tenim diversos manuscrits datats de la fi del segle XIII i el XV, a més d'edicions impreses del segle XVI. Almenys, ara, a més de l'edició en curs, disposem d'un repertori bibliogràfic del material conservat, testimoniat en l'extensa tradició manuscrita que ens n'ha arribat, també en les edicions impreses. El volum I va de l'«Aveniment de Nostre Senyor fins a sant Silvestre»; el II, de «sancta Coloma a la resurrecció de Jhesuchrist».

Cal insistir en la importància que llavors tenia la literatura hagiogràfica. Les vides de sants, els episodis relacionats amb la vida de Crist o de Maria eren lectures obligatòries en esglésies i monestirs. Els models de santedat exposats, les festivitats eclesiàstiques i mariològiques tenien una finalitat adoctrinadora, litúrgica, a voltes parateatral. Els episodis característics de les seves vides, la persecució, tortures, martiri, execució han tingut una influència notable en les arts i les lletres de totes les èpoques. Algunes vides tenen un tremp narratiu notable, constitueixen les primeres mostres de la narrativa catalana medieval. La literatura hagiogràfica tenia una presència fonamental en la baixa edat mitjana (segles XIII-XIV), que arriba fins a la Contrareforma amb reelaboracions, la presència de noves advocacions, algunes de les quals eren del tot llegendàries, inventades.

El Concili de Laterà (1215) ja va insistir que calia educar els clergues en la predicació i l'educació. Les vides de sants abreujades eren recursos importants a tenir en compte per afinar la seva preparació teològica, per sermonejar amb arguments convincents a la trona. Recordem que a Catalunya, a més d'aquesta tradició dels *Flos Sanctorum*, d'una narrativa breu didacticoreligiosa, no prou nombrosa, com tenen per exemple les literatures francesa o anglonormanda, posseïm l'obra gegantina de Ramon Llull que en certa manera ho compensa, posseïdor d'una llengua madura, una sintaxi ben estructurada i travada. La literatura hagiogràfica va ser molt important en la baixa edat mitjana (segles XIII-XV). Al costat de vides modèliques, més o menys testimoniades, posseïm relats miraculosos, amb una trama més o menys novel·lística, que es trasllada a retaules, portalades d'esglésies. A mi particularment m'ha interessat la narració llegendària sobre la Vida de Sent Longí, cavaller romà que per manament de Ponç Pilat, i segons la tradició, va clavar la llança a Jesucrist... (p. 189-190). En la vida de sant Esteve, apareix per exemple una matrona de nom Patrònia que té una malaltia. Un jueu físic li regala un anell amb una pedra que té virtuts guaridores. La dona implora sant Esteve la intercessió: «e, quant assò hac fet, l'anel que tenia ligat al col li caech la pedra e ela fo sanade e guaride» (p. 253). És a dir que moltes d'aquestes narracions es valien d'elements sobrenaturals, meravellosos, per captar l'atenció dels lectors.

Les vides de sants que va redactar Voragine eren resums elaborats a partir de les fonts que coneixia, que el precedien, elaborades entre els segles IV i XIII. La *LA*, com assenyalen els editors d'aquest llibre, fou traduïda a finals del segle XIII, data pròxima a la de l'elaboració de la compilació de Voragine. Al costat de la tradició catalana, n'hi ha una d'occitana, castellana, portuguesa que també s'examina amb detall i competència.

En aquesta edició, l'equip d'un grup d'investigadors de la Universitat d'Alacant ha fet l'estudi i edició a partir del còdex N-III-IV de la Biblioteca del Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial (anomenat E), el més antic d'una de les dues branques de la traducció. Aquest manuscrit de la primera meitat del segle XIV, amb una lletra gòtica acurada, que havia pertangut a un ciutadà de Girona, Nicolau de Foch, que va influir en la tradició impresa, s'allunya del model llatí. Els editors fan una anàlisi de les variants que es fonamenta en els 52 primers capítols (volum I, p. 37-66). El text conservat de El Escorial, redactat en un català que adopta les formes més innovadores de la llengua de llavors, llegidora sobretot, fou copiat en algun *scriptorium* monacal, a la primera meitat del segle XIV, en una zona lingüística del nord de Catalunya, sense «voler adscriure clarament el text a una varietat nord-oriental o nord-occidental». D'aquí la diferència que hi ha entre aquest manuscrit escollit i la resta dels textos catalans conservats. Els textos catalans són: ms. 44 de la Bibliothèque Nationale de France; ms. 713, de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona; N-III-5 de El Escorial; ms. 174 de l'Arxiu Episcopal de Vic; codi LXXXVIII, de la Real Academia de la Historia de Madrid; incunable de 1494, Johan Rosembach, Barcelona. El text llatí preferent que s'ha tingut en compte és el de G. Paolo Maggioni (1998), *Legenda Aurea*, Florència, Sismel / Edizioni del Galluzzo. Els capítols del llibre s'ordenen a partir del calendari litúrgic cristià, que s'inicia en l'Advent. En català posseïm cinc manuscrits pràcticament complets, nombrosos fragments i set edicions impreses dels segles XV i XVI. El text llatí, per acarar-lo amb la traducció, s'estableix a partir de tres manuscrits i tres edicions impreses.

Els autors d'aquesta publicació troben a faltar una edició impresa del *Flos Sanctorum*, anterior a 1546, que es trobava dipositada a la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll (R. 206). En els anys setanta i vuitanta del segle passat, d'aquest fons mal custodiat per l'Ajuntament de Ripoll de llavors, desaparegueren diverses obres impreses i manuscrites de gran valor. Jo en vaig ser un testimoni ocular. Ben segur que aquesta peça es troba actualment en un domicili particular de la vila.

A Girona, per exemple, s'editen en castellà dues col·leccions de sants, una en el segle XVII, la segona en el XVIII. Aquestes edicions, en una ciutat petita, donen fe de la importància que tenien aquestes històries de sants en l'imaginari col·lectiu. La d'Antonio Vicente Domènech, *Historia general de los Santos y varones il·lustres en*

santidad del principado de Cataluña (Gerona, Imp. G. Garrich, 1630, 396 p.); més endavant la d'Alonso de Villegas, *Flos sanctorum y historia general en que se escribe la vida de la Virgen Sacratissima, madre de Dios, señora nuestra y las de los Santos antiguas, que fueron antes de la venida de nuestro Salvador al Mundo...* (Gerona, Imp. N. Oliva, 1794, 586 p.). En els segles XVII-XIX, les vides de sants en català circulaven en forma de novenaris, goigs, obres de teatre i altres llibrets de pietat.

Els editors d'aquest *Flos sanctorum* han estudiat també les variants nombroses en cada manuscrit, que els han permès ampliar el coneixement que tenien sobre la traducció, segons els models llatins establerts. L'estudi i edició d'aquest *Flos sanctorum* permet també avaluar la irrupció de les llengües vernacles en el panorama lingüístic savi del moment, dominat pel llatí, i el problema de tenir llavors llibres sagrats escrits en romanç. El català va ser una llengua capdavantera a l'hora de traduir obres llatines de diferents àmbits i registres. Els autors n'analitzen els factors socials i culturals d'aquest desplegament, com el català va anar desplaçant progressivament el llatí d'alguns àmbits i els problemes inherents a la traducció de les escriptures al vulgar. L'edició s'enriqueix amb un aprofundit estudi lingüístic de l'obra. Han treballat en dues variants: la del traductor que trasllada del llatí al català i la del copista que transcriu del català a la mateixa llengua (p. 77-112). La caracterització lingüística de l'obra s'enriqueix amb un estudi del lèxic, dels mots més significatius. Hi ha previst que en el darrer volum de l'obra hi figuri un extens glossari per facilitar la lectura del text als lectors no especialitzats en el català medieval.

PEP VILA
Institut d'Estudis Gironins
pepvilamedinya@hotmail.com
ORCID 0000-0003-2691-5682